

İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Vaaz ve Vaizlik Konularına Bakışları: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği

REMZİYE EGE
Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi
remziyeege@hotmail.com

Öz

Bu makale, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilahiyat programı son sınıf öğrencilerine Dinî Hitabet dersinde uygulanmış olan anketin sonuçlarını tartışmaktadır. Anket öğrencilerin “vaaz ve vaizlik” ile ilgili konulardaki bilgilerini ve düşüncelerini araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaca yönelik olarak, öğrencilere bir vaazın hazırlanmasından sunumuna kadarki süreçler ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu suretle İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin vaizlik mesleğine bakışları araştırılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin ilahiyat programında aldıkları eğitimin, vaizlik mesleğine yönelmelerine ve vaizlik mesleği yeterliklerinin gerçekleşmesine katkısı irdelenmiş; yaygın din eğitimi alanında vaaz ve vaizlik konularına ilişkin çalışmaların geldiği nokta tartışılmıştır. Çalışmada, son olarak, İlahiyat eğitiminin istihdam alanlarıyla nasıl bir ilişki içerisinde olması gerektiğine dair öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinî Hitabet Uygulaması, Vaaz, Vaizlik, Vaizlik Mesleği Yeterlikleri, İlahiyat Eğitimi.

Abstract

The Views of the Students of the Faculty of Divinity on Preaching and Preachers: Ankara University Faculty of Divinity as a Case Study

This study discusses the results of a survey of preaching practicum which was conducted among senior students of the Faculty of Divinity of Ankara University. The aim of the survey is to seek the students' knowledge and thoughts about preaching and preachership. To this end, students were asked about the processes between the preparation and presentation of a sermon with a view to investigating their approaches toward the profession of preaching. This study, moreover, examines the way in which their education in divinity program contributed to their inclination toward the profession of preaching and to making them competent in this profession. Also offered here is a discussion on the current state of the studies on sermon and preachership in public religious education. This study concludes with suggestions offered with regard to how the relationship between theological/divinity education and employment thereof should be.

Keywords: Preaching practicum, Sermon, Preaching, Competency in preaching, Education in theology/divinity

Giriş

Vaaz, insanları güzel sözlerle iyiliğe yöneltmek üzere öğüt vermek anlamında özel bir hitabet türüdür. Bu hitabı gerçekleştiren kişiye vaiz denir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri kanununda¹ vaizlerin cami ve mescitler ile diğer mekânlarda her türlü vasıttan yararlanarak toplumu dinî konularda bilgilendirmek, Başkanlığın hizmet alanlarında irşat, rehberlik, inceleme ve araştırma yapmakla görevli olduğu belirtilmektedir. Yine aynı kanunda vaizlik mesleğinin adaylık döneminden sonra vaiz, uzman vaiz ve baş vaiz olmak üzere kariyer basamaklarına ayrıldığı da ifade edilmektedir. Buna göre, vaizlerin sadece 'kürsü'de değil, toplumun din eğitimi ve hizmeti alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılandığı her alanda hizmet vermekle görevli oldukları ve mesleklerinde ilerleme imkânlarının olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmanın konusu olan "vaaz ve vaizlik" ile ilgili konular bugüne kadar pek çok bilimsel çalışmada çeşitli yönlerden ele alınmıştır. Vaaz ve vaizliğin tarihi, vaazın içeriği, yöntemi, bir eğitim vasıtası olarak anlamı ve önemi, vaizlik mesleği, vaizlerin yeterlikleri, örnek vaazlar gibi konularda çok sayıda bilimsel yayın yapılmış ve bilimsel toplantılar gerçekleştirilmiştir.² Bu toplantıların basılı metinleri incelendiğinde bir kısmında yalnızca teorik bir çerçeve çizilirken, bir kısmında teorik çerçeveye ilave olarak alan araştırmalarının bulgularının paylaşılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu makalede, vaaz ve vaizlik konusuna dair teorik bir çerçeve çizilmeden doğrudan 2012–2013 eğitim öğretim yılı son sınıf öğrencilerine Dinî Hitabet dersinde dönem sonunda uygulanan anket yorumlanmıştır. Bundan yirmi yıl önce, Cemal Tosun tarafından 1993–1994 eğitim öğretim yılı son sınıf öğrencileriyle yapılmış olan "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi" başlıklı çalışma³ bu makaleye öncülük etmiştir. Söz konusu

¹ www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.633&MevzuatIliski= 0&source XmlSearch= (03.12.2013).

² Buraya bu tür çalışmalardan bazı örnekler alınmıştır: Recai Doğan, "Yaygın Din Eğitimi Açısından II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış," *Dini Araştırmalar Dergisi* 1:3 (1999), ss.257-272; M. Faruk Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997); Hayrettin Karaman, *İslam Işığında Günün Meseleleri* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1993); Mahmut Yeşil, *Vaaz Edebiyatında Hadisler* (Ankara: TDV Yayınları, 2001); N. Yaşar Aşıkoğlu, "Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8:2 (2004), ss.17-24; Lütfü Şentürk, *Örnek Vaazlar* (Ankara: DİB Yayınları, 2010); Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik," *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), ss.145-180; *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu* (Ankara: DİB Yayınları, 2013); *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013); *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (Ankara: DİB Yayınları, 2008).

³ Cemal Tosun, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36:1 (1997), ss.179-221.

çalışmada alan araştırmasına ilave olarak vaaz ve vaizlik ile ilgili geniş bir kavramsal çerçeve çizilmiş ve eğitim bilimi açısından kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Son yirmi yılda konu ile ilgili yapılan akademik çalışmaların yanı sıra özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerçekleştirmiş olduğu çeşitli bilimsel toplantıların varlığı, bu çalışmanın sınırlarının belirlenmesinde ve teorik bir girişe ihtiyaç duymamasında etkili olmuştur. Ancak bu çalışmanın bulgularını yorumlarken genel problem alanlarını yansıtması ve 'vaizlik' mesleği ile ilgili gelinen son durumu ortaya koyması bakımından iki çalışma buraya alınmıştır. Bunlardan ilki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2010 yılında tamamlamış olduğu *Personel Yeterlikleri*⁴ çalışmasında ifade edilen "Vaizlik Yeterlikleri"⁵ ve diğeri de 2011 yılında gerçekleştirilen *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*'nun sonuç bildirgesidir.⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı, personel yeterlikleri çalışmasını, dinî inançlar ve yaşantılar çerçevesinde ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasında din görevlilerinden beklenen hizmetin verimini ve kalitesini artırmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Çalışma sırasında ortaya çıkan ihtiyaçlar, din görevlilerinin temel alan bilgisinin yanında iletişim, genel kültür, eğitim-öğretim gibi alanlarda da çeşitli bilgi ve becerilere sahip olmasına yönelik yeterliklerin belirlenmesi sonucuna götürmüştür. Bu çalışmaya göre vaizlerden temel alan bilgisi, eğitim-öğretim ve genel kültür yeterlikleri olmak üzere üç alanda aşağıdaki yeterlikleri göstermeleri beklenmektedir. Bu yeterlikler, Diyanet İşleri Başkanlığının vaizler için belirlemiş olduğu çerçeve yeterliklerdir ve bulgular yorumlanırken referans göstermek amacıyla makaleye alınmıştır. Makalede kullanılan anket soruları bu yeterliklerden oluşmamaktadır.

Alan Yeterlikleri⁷

1. Kur'an-ı Kerim'i "Maharic-i Huruf"a ve "Tecvit" kurallarına riayet ederek, "tahkik", "tedvir", "hadr" usullerine göre makamla okur.
2. Kur'an-ı Kerim'in 30. cüzü ile Yasin, Mülk, Hucurat, Fetih ve Rahman sureleriyle, Bakara 1-5, 255, 285-286, Haşr Suresi 20-24. ayetleri ezbere okur.
3. Kur'an-ı Kerim tarihini (nüzulü, yazılışı, toplanışı, çoğaltılması vb.) bilir.

⁴ *Personel Yeterlikleri* (Ankara: DİB Yayınları, 2010).

⁵ *Personel Yeterlikleri*, s.17.

⁶ *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu* (Ankara: DİB Yayınları, 2013).

⁷ *Personel Yeterlikleri*, ss.17-18.

4. Tecvid kurallarını örneklerle açıklar ve uygular.
5. İtikat, ibadet, ahlak ve siyer ile ilgili kavramları bilir ve kullanır.
6. İtikat, ibadet, ahlak ve siyer ile ilgili kaynakları tanır ve kullanır.
7. Tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan belli başlı İslâm itikat esasları ile ilgili yorumları bilir.
8. İtikat ve ibadetlere ilişkin Türkiye'deki farklı yorum ve görüşleri bilir.
9. İbadetlerin hükümlerini ana hatları ile açıklar.
10. İslâm ahlâkının temel ilkelerini açıklar.
11. İslâm ahlakının birey ve toplum hayatındaki yerini açıklar.
12. Ahlakın itikat ve ibadet ile ilişkisini açıklar.
13. Ayetleri açıklarken anlam-bağlam bütünlüğüne özen gösterir.
14. Tefsir usul ve tarihini ana hatlarıyla bilir.
15. Belli başlı Tefsir kaynaklarını tanır ve kullanır.
16. Ayetleri anlama ve yorumlamada tarihi ve güncel yaklaşımları bilir.
17. Hadis usul ve tarihini ana hatlarıyla bilir.
18. Hadis ilminin belli başlı kaynaklarını tanır ve kullanır.
19. Hadisleri anlama ve yorumlamada tarihi ve güncel yaklaşımları bilir.
20. Belli başlı Fıkıh kaynaklarını tanır ve kullanır.
21. Fıkıh usul ve tarihini ana hatlarıyla bilir.
22. Fıkıh anlama ve yorumlamada tarihi ve güncel yaklaşımları bilir ve değerlendirir.
23. Fetva verme ilke ve yöntemlerini bilir.
24. Vaaz ve irşat faaliyetlerinde konu ile ilgili ayet, hadis ve kültürel mirası birlikte değerlendirir ve günümüzle ilişkisini kurar.
25. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun karar, fetva ve mütalaalarını bilir.
26. Din-akıl-bilim ilişkisini açıklar.
27. Belli başlı kelim ekollerini ve temsilcilerini bilir.
28. Tasavvufun kavram ve ilkelerini açıklar.
29. Tasavvuf düşüncesinin doğuşu ve gelişimini bilir.
30. Tasavvufa ilişkin güncel yorum ve akımları değerlendirir.
31. Yaşayan dünya dinlerinin temel özelliklerini bilir.
32. İslâm dünyasındaki dini akımları bilir.
33. Misyonerliğin tarihi gelişimini, günümüz misyonerlik faaliyet alanlarını, yöntemlerini açıklar ve değerlendirir.
34. Vaizlik görevinin tarihi gelişimini bilir.
35. Vaizlerin sık kullandıkları eserleri olumlu ve olumsuz yönleriyle tanır.

36. Kur'an'da ve muteber hadis kaynaklarındaki mesel ve kıssaları Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde anlamlandırır ve vaazlarında kullanır.

37. Vaazlarında güvenilir tarihi bilgileri kullanır ve bu bilgilerin verdiği mesajları günümüzle ilişkilendirir.

38. Din hizmetlerinin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirmesinde çağdaş yönetim ilkelerini uygular.

39. Ceza evi, hastane vb. özel nitelikli yerlerde görev yapan vaizler muhtevayı bu özel muhatapların durumlarına göre seçer ve onların ihtiyaçlarına göre düzenler.

40. Arapça klasik metinleri sözlük yardımıyla okur ve anlar.

41. Görev alanı ile ilgili mevzuatı bilir.

Eğitim-Öğretim Yeterlikleri⁸

1. Güçlü ve zayıf yönlerinin farkındadır.
2. Davranışlarında tutarlıdır.
3. Özgüvene sahiptir.
4. Sorun çözme becerisine sahiptir.
5. Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve uygular.
6. Mesleki gelişimine katkı sağlayıcı eleştiri ve önerilere açıktır.
7. Mesleğiyle ilgili gelişmeleri ve bilimsel yayınları takip eder.
8. Kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunacak bilimsel ve kültürel etkinliklere katılır.
9. Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular.
10. Görev yaptığı bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel ve dinî özelliklerini tanır.
11. Her farklı hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç, beklentilerini tespit eder ve irşat faaliyetlerini buna göre düzenler.
12. Vaaz hazırlama ve sunmanın ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve uygular.
13. Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve uygular.
14. Hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini bilir ve uygular.
15. Görsel-işitsel medya dilini kullanır.
16. Yaygın din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır.
17. Kur'an-ı Kerim öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerini bilir ve uygular.
18. Yürüttüğü din eğitimi faaliyetlerinin etkililiğini değerlendirir.

⁸ *Personel Yeterlikleri*, s.18.

19. Rehberlik ve dini danışma ilke, yöntemlerini bilir ve uygular.
20. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır.
21. Bilgisayar ve interneti etkili kullanır.

Genel Kültür Yeterlikleri⁹

1. Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir.

2. Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını bilir
3. İslam bilimleri ile diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar.
4. Müslümanların bilim ve sanata katkılarını açıklar.
5. Din hizmetlerini yürütürken diğer bilimlerin verilerinden yararlanır.
6. Din-kültür ilişkisini açıklar.
7. Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar.
8. Din-birey-toplum ilişkisini açıklar.
9. Dinin çevre bilinci kazandırmadaki rolünü açıklar.
10. Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.
11. İslam'ın evrensel değerlere, barış ve uzlaşma kültürüne katkılarını açıklar.
12. Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder.
13. Türkçe'yi doğru ve etkili biçimde kullanır.
14. Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.

Söz konusu yeterlikler üzerinde çalışılabilir ve geliştirilebilir niteliktedirler. Zaten öyle olmalıdır. Nasıl ki değişen ve gelişen ihtiyaçlara göre böyle bir çalışma süreci yaşandıysa, bunun devamlı olması beklenir. Bu makalede ilgili atıflarda bulunmak üzere yeterliklerin buraya alınmasıyla yetinilmiştir.

Makaleye alınması uygun görülen diğer bir çalışmanın da 2011 yılında gerçekleştirilen *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu'nun* sonuç bildirgesi olduğu belirtilmişti. Bu bildirgenin daha çok istihdam kurumuna yönelik sonuçları kapsadığı ortadadır. Ancak yine de makalenin araştırdığı sorulara verilen cevaplar yorumlanırken, değerlendirme yapılırken ve öneriler geliştirilirken bu sonuçların da göz önünde bulundurulmuş olması bakımından buraya alınmıştır.

Sempozyum sonunda genel olarak şu hususlar tespit edilmiştir:¹⁰

⁹ *Personel Yeterlikleri*, s.18.

¹⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu Sonuç Bildirgesi* (17-18 Aralık 2011), www.diyaret.gov.tr/tr/icerik/%E2%80%9Cvaaz-ve-vaizlik-sempozyumu-sonuc-bildirgesi/7263?getEnglish= (29.11.2013).

1. Küreselleşmenin ortaya koyduğu sorunlar, din öğretimi kurumlarının din görevlisi yetiştirme tarzını ve din hizmeti alanlarını etkilemektedir. Dolayısıyla İmam-Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Eğitim Merkezlerindeki ders programları gözden geçirilerek günümüzün ihtiyaç ve sorunlarına ışık tutacak şekilde geliştirilmelidir.

2. Toplumun nitelikli vaiz ihtiyacını karşılamak üzere İlâhiyat fakültelerinin müfredatı bazı değişikliklerle din hizmetliliği yönünden zenginleştirilmelidir. Bu anlamda, ilâhiyat fakültelerinde ‘Din Hizmetleri’, ‘Rehberlik ve Halkla İlişkiler’ ile ‘Uygulamalı Din Hizmetleri’ gibi sertifika programları açılmalıdır.

3. Modern dünyada önemli bir iletişim aracı olan medyanın din hizmetlerinin geniş kitlelere ulaştırılmasındaki rolü göz ardı edilmemelidir. Bu itibarla irşat hizmetlerinde yerel ve ulusal düzeyde medyadan daha fazla ve etkin bir biçimde yararlanma yolları araştırılmalıdır.

4. Vaaz ve irşat hizmetlerinden kadın, genç ve çocukların daha fazla faydalanabilmeleri için fiziki ve sosyal ortamlar iyileştirilmeli ve bunlara uygun bir vaaz üslubu geliştirilmelidir.

5. Vaaz ve irşat hizmetlerinin hedefine ulaşması için gerekli ilmi materyaller kullanılarak alan taramaları yapılmalı ve çıkan sonuçlara göre öncelikler belirlenmelidir.

6. Bölgelerin sosyo-kültürel özelliklerinin dikkate alınması vaazın etkinliği açısından önem arz etmektedir.

7. Sahih dini kaynaklara dayanmayan din algısının toplumu bidat, hurafe ve batıl inanışlara götüreceği gerçeğinden hareketle sahîh dini bilgilerle donanmış fertlerden oluşan bir toplum inşasında vaizlerin önemli rol oynadığı ve oynayacağı göz ardı edilmemelidir.

8. Vaazlarda ortak bir dilin oluşması ve vaizlerimizin bilgi alışverişinde bulunabilmeleri amacıyla Başkanlığımız tarafından bir vaizlik portalı hizmete sunulmalıdır.

9. Vaaz ve irşat hizmetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması için boş olan vaiz kadroları bir an önce doldurulmalıdır.

10. Vaazların hazırlanmasında toplumu oluşturan her türlü insanın idrak ve gönül dünyasına hitap eden eserlerden yararlanılması muhatap kitle ile buluşmada önem arz etmektedir. Bu itibarla geleneğimizde kabul görmüş klasik eserlerden seçmeler yapılarak Başkanlığımızca yayınlanmasına ihtiyaç vardır.

11. Vaazlar, pratik hayatta karşılaşılan soru ve sorunlara cevap olacak nitelikte hazırlanmalıdır.

12. Vaizler için geliştirilen kariyer sisteminin bir an önce hayata geçirilmesi, vaaz ve irşat hizmetlerinin koordinasyon, planlama ve uygulanmasında Başvaizlerin yetkili ve sorumlu kılınmasına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

13. Kürsü vaizliğinin etkin hale getirilmesi, cami içi hizmetlerin devamlılığı ve tesiri açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

14. Başkanlık vaizliğinin fonksiyonel hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

15. Kadın vaizlerin görev ve çalışma şartları toplumun ihtiyaçları dikkate alınarak özel olarak düzenlenmeli; kadın vaizler için kendi alanları ile ilgili ihtisas eğitimi şartı getirilmelidir.

16. Bilgi ve görgülerini artırmak, sahaları ile ilgili araştırmalar yapmak ve dil öğrenimi amacıyla vaizler belli zaman dilimlerinde yurtdışına gönderilmelidir.

17. Vaizlerin etkinliklerini ve hizmet kalitelerini artırmak amacıyla sosyo-ekonomik statülerinin de yeniden gözden geçirilmesi uygun olacaktır.

18. Vaizler ve diğer Başkanlık personelinden lisansüstü çalışma yapacak olanların hem bireysel hem de kurumsal kazanımları açısından tez konularının belirlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile İlahiyat Fakültelerinin koordinasyon halinde çalışmaları uygun olacaktır.

19. Vaiz, hayatın içinde yakaladığı fırsatları vaaz ve irşat açısından değerlendirmelidir.

20. Tabi afetler ve olağanüstü hallerde din hizmetlerinin bütünü içinde vaaz ve irşat hizmetlerinin nasıl yapılacağına dair planlama ve hazırlıklar önceden yapılmalıdır.

21. Vaiz, toplumda örneklik bilinci içerisinde sosyal hayatın her safhasında yer almaya çalışmalıdır.

22. Şekil ve görsellik, işin esası olmamakla birlikte başarıyı etkilemekteki rolü yadsınmaz. Bu itibarla vaizin kıyafetinin doğallık ve sadeliği; kürsünün mimari özelliği, camideki ses düzeninin cemaatin vaaza odaklanmasındaki etkisi, dikkatten uzak tutulmamalıdır.

23. Vaizlerin irşat hizmetlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için bütün müftülüklerde kaynak eserlerin bulunduğu birer kütüphane ve onlara mahsus çalışma odaları oluşturulmalıdır.

24. Vaaz ve irşat hizmetleri kapsamında yer alan dini danışmanlık hizmetlerinin müstakil bir unvan haline dönüştürülmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

25. Kurulduğu günden beri yapmış olduğu hizmetlerle halkımızın teveccühünü kazanmış olan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları özellikle büyük ilçeleri de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

26. Toplumda şefkat ve ilgiye muhtaç yaşlı, engelli ve kimsesiz çocuklar gibi kesimlere yönelik dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilebilmesi için gerekli formasyonun kazandırılması son derece önemlidir. Bu konuda lisansüstü eğitim yapmış ve hizmet içi eğitim almış personele dini danışmanlık kadrolarında öncelik verilmelidir.

27. Tutuklu ve hükümlülere yönelik din hizmetleri sunan cezaevi vaizlerinin sorumlulukları ve çalışma şartları yeniden ele alınmalı, yeni ihdas edilen cezaevi vaizliği kadroları en kısa sürede doldurularak beklentilere mümkün olan en üst düzeyde cevap verilmelidir.

28. Vaaz ve irşat hizmetlerindeki verimliliği artırmak amacıyla Müftüler, her hafta vaizlerle toplantı yaparak bir önceki haftanın değerlendirmesini, bir sonraki haftanın ise planlamasını yapmalıdırlar.

29. Vaizlerin bilgi ve birikimlerinden yararlanarak yüz yüze vaazi yaygınlaştırma çalışmalarına hız verilmelidir.

Problem

İlahiyat öğrencilerinin vaaz ve vaizlik konularına bakışlarını konu alan bu çalışmanın problemi şöyle belirlenmiştir: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri vaaz ve vaizlik mesleğine nasıl bakıyorlar? Bu problemin alt problemleri şunlardır: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri,

(1) Vaaz hazırlama ve sunma ile ilgili yeterli bilgi ve beceri edindiklerini düşünüyorlar mı?

(2) Mevcut vaazlar üzerinden vaaz ve vaizleri hangi yönlerden eleştiriyorlar?

Amaç ve Önem

Makalenin yazılış amacı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilahiyat programı son sınıf öğrencilerinin ‘vaaz ve vaizlik’ konularında aldıkları eğitimi ve içinde buldukları durumu, mevcut vaaz ve vaizleri nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Bu suretle, ilgili alana yönelik eleştirilerin ve çözüm önerilerin belirtilmesi hedeflenmiştir.

Araştırma bulgularının, vaaz ve vaizlik mesleği ile ilgili ilahiyat öğrencilerinin içinde bulunduğu durumun bir fotoğrafını çekmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bulguların yorumları ve üzerinde yapılan değerlendirmeler, ilgilileri, bu mesleğe hazırlama konusunda neler yapılabileceğini düşünmeye davet etmesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu araştırma ile konunun çeşitli yönleri üzerinde çalışılması gereken problemlere bir kez daha dikkat çekilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir örnek veya örneklem üzerine yapılan tarama düzenlemeleridir.¹¹ Araştırma, öğrencilerin ‘vaaz ve vaizlik’ konularına bakışlarını, kendi bireysel algı ve perspektifleri üzerinden belirlemeyi amaçladığından betimsel tarama modelinde tasarlanmıştır.

Evren ve örneklem

Çalışmanın evreni, Türkiye’deki İlahiyat fakültelerinin ilahiyat programı son sınıf Dinî Hitabet dersi öğrencileri olup, örneklemini ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2012–2013 eğitim öğretim yılı ilahiyat programı son sınıf Dinî Hitabet dersi öğrencilerinden oluşmaktadır. Anket 119’u kız, 56’sı erkek olmak üzere toplam 175 öğrenciye uygulanmıştır. Görüldüğü üzere, anketin uygulandığı erkek öğrencilerin sayısı kızlara oranla daha azdır. Bu, son yıllarda İlahiyat fakültelerinde genel olarak karşılaşılan bir durumdur. Bu durumda söz konusu dersi alan bütün erkek öğrencilerin ankete katıldıklarını belirtmek gerekir.

Veri toplama aracı

Bu makalede ‘vaaz ve vaizlik’ ile ilgili, özellikle son yıllarda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara atıfta bulunmakla yetinilmiş ve bir anket çalışması yapılmıştır. Makalenin anket sorularının 1993–1994 yılında gerçekleştirilmiş çalışmanın sorularıyla benzer ve hatta bazılarının aynı olması tesadüfî değildir. Bu durum, aradan geçen yirmi yıl içerisinde gelinen noktayı karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmek için bir fırsat sunmuş, değerlendirmeler yapılırken ilgili makaleye atıflarda bulunulmuştur. Çalışmanın soruları oluşturulurken 1993–1994 eğitim öğretim yılı öğrencilerine uygulanan anket soruları incelenmiştir. Bir kısım sorular aynı olmakla birlikte, bazılarında anlamlı bir farklılaşma gözlenmesi beklentisiyle bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin “Mevcut vaazları en çok hangi

¹¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2007).

yönden eleştiriyorsunuz?” şeklinde sorulan açık uçlu soruya verilen cevapların değerlendirilmesi kısmında bu beklentinin karşılandığı ifade edilmiştir.

Ankette öğrencilerin aldıkları eğitim vasıtasıyla, vaaz ile ilgili bilgi ve becerileri edinip edinmediklerine dair sorular yer almaktadır. Daha önce vaaz verme konusunda tecrübeleri, vaaz dinleme alışkanlıkları, mevcut vaazları ve vaizleri nasıl değerlendirdiklerine dair sorular da ankette yer almaktadır.

Veri çözümleme teknikleri

Anket çalışması 2012–2013 eğitim-öğretim yılı son sınıf öğrencilerine konunun ele alındığı Dinî Hitabet dersinde uygulanmıştır. Anketin, SPSS 17 paket programı ile frekans dağılımı ve yüzdelik hesapları yapılmıştır. Araştırmanın nitel verilerini oluşturan açık uçlu sorulara verilen cevaplar ise ayrıca yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Aşağıda sorular ışığında analiz sonuçları belirtilmiştir ve veriler yorumlanmıştır:

Öğrencilere “Vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip misiniz?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya öğrencilerin %21,1’i “evet”, %10,9’u “hayır”, %67,4’ü ise “kısmen” cevabını vermiştir. Bu durumda, öğrencilerin vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olma konusunda belli bir tereddüt ve kendine güvensizlik durumu yaşıyor oldukları söylenebilir. Özellikle bazı öğrencilerin Dinî Hitabet dersinde ilk kez uygulama yapıyor olmaları, onlar için bu anlamda bir ilk karşılaşma anlamına gelmektedir. Dinî Hitabet dersi, ilahiyat programında okuyan öğrencilerin meslekî formasyon anlamında karşılaştıkları ilk derstir.¹² Dolayısıyla öğrenciler, bir vaazın hazırlık aşamasından sunumuna kadar yaşadıkları ilk tecrübeye sahip oldukları bilgi birikimini sınanmış ve buna göre bu soruya cevap vermiş olabilirler. Gerçekleştirilen uygulamada her bir öğrenci, hazırladığı vaazı sınıfta veya uygulama mescidinde öğrenci arkadaşlarına sunmuş ve dersin sonunda bilgi birikimi boyutuyla da katkı ve eleştirilerle karşılaşmıştır. Öğrencilerin, vaaz etme konusunda kendilerini Dinî Hitabet dersini almadan önce ve sonra değerlendirmeleri istenmiş olsaydı, muhtemelen sonuçta farklılaşma gerçekleşebilirdi. (Bundan sonra, konunun bu yönüyle de ele alındığı bir

¹² Mehmet Korkmaz, “Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Lisans Programlarının Değerlendirilmesi ve Bir Sertifika Programı Önerisi,” *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, ss.336-354; Adem Korukçu, “Dini Hitabet Dersi Bağlamında İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, ss.366-384.

çalışma planlanmaktadır.) Öğrencilerin bu soru karşısında yaşadıkları tereddüt ve güvensizlik Cemal Tosun'un makalesinde de belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Tosun, değerlendirmesinde bu tereddütlerin fakülte öğretim programının hakkıyla uygulanmaması, öğrencilerin dersleri hakkıyla takip etmemeleri, dersler dışındaki çalışmalarının yetersiz olabileceği gibi birkaç sebepten kaynaklanabileceğini ifade etmiştir.¹³ Bugün için de aynı sebepler geçerlidir. Hatta Tosun'un araştırmasını yaptığı yıllarda ilahiyat öğretim programı öğretmen yetiştiren bir program olması dolayısıyla, öğrenciler Dinî Hitabet dersinin yanı sıra öğretmenlik formasyon derslerini lisans eğitimi içerisinde almaktaydılar. Bu şekilde öğrenciler, meslekî uygulamanın teorik ve pratik yanlarını öğretmenlik mesleği açısından da olsa öğreniyorlardı. Ancak bu araştırmanın uygulandığı öğrenciler, İlahiyat Fakültesi'nin ilahiyat öğretim programında meslekî uygulama anlamında sadece Dinî Hitabet dersini almaktadırlar. Bu durumda öğrencilerin kendilerini güvensiz hissetmeleri anlaşılır bir hal almaktadır.

“Vaaz edecek kadar bilgi birikimine sahip olmanız için gerekli olan dersleri gördüğünüzü düşünüyor musunuz?” sorusuna, öğrencilerin %22,3'ü “evet”, %28,6'sı “hayır”, %48'i ise “kısmen” cevabını vermiştir. Buna göre, öğrencilerin, ilahiyat derslerinin vaaz verme bilgisi kazandırma yeterliliği konusunda belli bir olumsuzluk içerisinde oldukları söylenebilir. Bu öğrenciler, son sınıfın ikinci dönemine kadar belki de meslekî anlamda böyle bir karşılaşmayı yaşamamışlar ve vaaz kürsüsüne çıkarken bugüne kadar ilahiyat derslerinde öğrendikleri konuları nasıl kullanacaklarını da düşünmemişlerdi. Dinî Hitabet dersleri sırasında pek çok öğrenci, meslek olarak vaizliği seçmeyeceklerini ve ilahiyat derslerinin içeriklerinin vaizlik mesleğini icra etmek için uygun olmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Anketin bu sorusuna verilen “hayır” ve “kısmen” cevaplarının evet cevabından daha yüksek olması bu ifadeleri teyit etmektedir.

“Vaaz hazırlarken temel alınması gereken kaynakları biliyor musunuz?” sorusuna, öğrencilerin %64,4'ü “evet”, %2,9'u “hayır”, %32,2'si ise “kısmen” cevabını vermiştir. Bu soruya çoğunlukla verilmiş olan “evet” cevabı, öğrencilerin bilgiye ulaşmada kendilerine duydukları güveni ifade etmesi bakımından önemlidir. Bu durum bir önceki soruya verilen cevap ile bir çelişki oluşturuyor gibi gözükabilir. Ancak bu anketin dönemin sonunda Dinî Hitabet dersini alan öğrencilere uygulandığını hatırlatmak gerekir. Bu dersin kazanımlarından birisi de vaaz hazırlamada kaynak kullanımı olarak

¹³ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.205.

belirlenmiştir. Ayrıca, bu sorunun devamı niteliğinde olan temel kaynakları belirtmeleri istenen açık uçlu soruda, öğrencilerin hangi kaynaklara gittikleriyle ilgili yorumlara aşağıda yer verilmiştir. Tosun'un araştırmasında da yer alan bu soruya hemen hemen aynı şekilde cevap verilmiştir.¹⁴

“Vaaz edecek bilgi birikimine sahip olmak için dersler dışında okumanız gereken kaynaklar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna öğrencilerden %96,6'sı “evet” derken, %3,4'ü “kısmen” cevabını vermiştir. Bu soruya “hayır” ve “fikrim yok” cevabını veren öğrenci olmamıştır. Ortaya çıkan tablo, öğrencilerin genel olarak ilahiyat eğitiminin vaizlik bilgi ve becerisini edinmede yeterli olmadığı yönünde verdikleri cevaplarını destekler mahiyettedir.

“Vaaz ve vaizlik konusunda aldığınız beceri/formasyon eğitimi yeterli midir?” sorusuna %10,9 öğrenci “evet”, %43,4 öğrenci “hayır”, %45,7 öğrenci ise “kısmen” cevabını vermiştir. Bu konu, çok yönlü olarak ele alınması gereken bir duruma da işaret etmesi bakımından önemlidir. İlahiyat eğitimi mezun ettiği öğrencilerin alan ile ilgili meslekî yönelimlerini de gözeten bir eğitim midir? İlahiyat öğretim programı çerçevesinde örgün ve yaygın eğitime görevli yetiştirmek ile ilgili bir belirleme var mıdır? Olmalı mıdır? Olmalıysa, bu eğitim nasıl sağlanmalıdır; ilahiyat programı çerçevesinde dersler yoluyla mı, program modelinde gerçekleştirilecek çeşitli değişikliklerle mi, yoksa sertifikalı eğitimler yoluyla mı? Akademik çevrelerce bu soruların her biri üzerinde düşünüldüğü ve çalışmaların sürdürüldüğü bilinmektedir. Örgün eğitime öğretmen yetiştirme programı 1997 yılından itibaren ayrı bir bölüm olarak varlığını sürdürmektedir.¹⁵ Ancak yaygın din eğitimi ve hizmetleri alanında böyle bir branşlaşma henüz gerçekleşmemiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde 2008-2009 eğitim öğretim yılından itibaren ayrı bir program olarak varlığını sürdüren Yaygın Din Eğitimi ve Uygulamaları Bölümü, 2013-2014 eğitim öğretim yılında öğrenci almayarak fiilen kapatılmıştır. Bu programın ilahiyat programından en belirgin farkı, yukarıdaki anket sorusuna konu olan ‘beceri eğitimi’ yani yaygın din eğitimi ve hizmetleri alanında pratikleri tecrübe etmeye imkân veren bir program olması idi. Her ne kadar uygulamadan kaynaklanan bir takım aksamalardan dolayı öğretmenlik bölümündeki gibi profesyonel bir deneyim ve uygulama prosedürü yürütülemezse de ilahiyat bölümü öğrencilerinin bir sonraki soruya verdikleri cevap, bu eğitimi almış öğrencilerden farklı bir şekilde almanın mümkün olabileceğini

¹⁴ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.206.

¹⁵ YÖK, İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları (1998), s.43.

düşündürmektedir. Dolayısıyla bu soruya verilen cevap, ‘İlahiyat eğitimi nasıl olmalıdır’ sorusunu soran akademik çevrelere ve istihdam alanında bulunanlara da bir fikir verebilir. Bu makale çerçevesinde öğrenci cevapları değerlendirildiğinde, ilahiyat eğitiminin, vaizlik mesleğine yönelik bir beceri eğitimi verme konusunda geliştirilmeye açık alanlarının olduğu belirtilebilir.

“Daha önce bir cami kürsüsünde vaaz verdiniz mi?” sorusuna öğrencilerden %32’si “evet”, %67,4’ü “hayır” cevabını vermiştir. Verilen cevaplardan, kız öğrencilerden daha önce cami kürsüsü tecrübesi yaşayanların sayısının erkeklere oranla daha az olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tecrübenin düzenli mi yoksa bir kere yaşanmış bir tecrübe mi olduğu konusu da tartışılabilir. Bu ankette sorulmamakla birlikte, İlahiyat’ta öğrenim gören erkek öğrencilerin bir kısmının öğrencilik esnasında aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din hizmetleri alanında resmen veya görevlendirmeye çalışıyor olduklarını da göz önünde bulundurmak gerekir. Dolayısıyla bundan sonraki çalışmada bu değişkenlere de dikkat edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

“İyi bir vaaz planı hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna, öğrencilerden %33,7’si “evet”, %11,4’ü “hayır”, %54,3’ü ise “kısmen” cevabını vermiştir. Bu soruya verilen cevaplar, bir yönüyle Dinî Hitabet dersinin içeriğinin belirlenmesinde bir özeleştirme yapılması gerekliliğine de işaret etmektedir. Öncelikle bu dersin içeriğini belirlerken teori-pratik uyumu açısından çok düşündüğümü belirtmeliyim. Çünkü ders saatinin azlığı, öğrenci sayısının çokluğu ve dersin doğası itibarıyla, bu dersin hem bilgi hem de beceri kazandırmayı hedeflemesi gerektiği, beni bu konuyu ancak tecrübe ederek netleştirebileceğim düşüncesine götürdü. Nitekim anket uygulamasını yaptığım öğrencilerle, daha fazla uygulama ağırlıklı olan ama teoriyi de ihmal etmeden, pratiğin içerisinde her bir öğrenci uygulaması esnasında ilgili teorik çalışmaların öğrenme ortamına taşınması yoluyla yürütmüş olduğum bir ders planladım. Ancak anketin bu sorusuna verilen cevaplar, öncelikle bana şunu göstermiş oldu: Uygulamalı derslerde öğrencilerin belli bir zihinsel alışkanlıkları olabilir. Önce uygulama alanının teorik çerçevesiyle bir bütün olarak karşılaştıktan sonra bunu uygulamaya başlamak, daha uygun ve öğrencilerin bütüncül bir öğrenme gerçekleştirebilmelerine katkı sağlıyor olabilir. Şüphesiz bunun dışında başka sebepler de olabileceği gibi öğrenciler daha çok böyle bir öğrenme yaklaşımıyla karşılaşmış olmalarından dolayı dersin teorik kısmına işaret eden ‘vaazın planlanması’ konusunda yeterli bilgiyi edinememiş olabilirler. Bu tarz alan çalışmalarının önemi, bu şekilde bir kez

daha ortaya çıkmıştır. Tüm bu yorumların, “hayır” diyen öğrenci sayısının “evet” diyenden az olmasına rağmen, buradaki “kısmen” cevabının da “hayır” cevabına yakın olduğu varsayılarak yapıldığını eklemek gerekir. Benzer bir yorumu Tosun’un araştırmasında da görmek mümkündür.¹⁶

“Kendinizi vaizliğe hazır hissediyor musunuz?” sorusuna, %12 öğrenci “evet”, %36 öğrenci “hayır”, %50,9 öğrenci ise “kısmen” cevabını vermiştir. Bu soruya verilen cevapları değerlendirirken de cinsiyet değişkenine bakma gereği doğmuştur. Çünkü erkek öğrencilerden bazılarının vaiz olmasa da imam olarak kürsü tecrübesi yaşadıkları düşünülünce, bu durumda kız öğrencilerin verdikleri cevaplar daha anlamlı gözükmektedir. Bu soruya toplam 119 kız öğrenciden yalnızca 10’u “evet” cevabını verirken, 52’si “hayır”, 55’i de “kısmen” cevabını vermiştir. Araştırma sonucunda cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunması, kız öğrencilerin vaizlik mesleğine hazır olma konusunda kendilerini güvensiz bulmaları ile açıklanabilir. Çalışmasında öğrencilerin kendilerini vaizliğe hazır hissetmediğini ifade eden Tosun, bunun nedenini büyük ölçüde uygulama eksikliğine bağlamaktadır.¹⁷ Bu soru vesilesiyle şunu da eklemek gerekir: Kendini hazır hissetmediğini söyleyen öğrencilerin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın vaiz istihdam ederken adaylarda aradığı şartları ve gerçekleştirmekte olduğu sınavları da göz önünde bulunduruyor olabilecekleri düşünülmektedir.

“Camilere vaaz dinlemeye gidiyor musunuz?” sorusuna, öğrencilerin %9,8’i “evet”, %29,3’ü “hayır”, %40,8’i ise “nadiren” cevabını vermiştir. Bu soru öğrencilerin büyük bir çoğunlukla camiye vaaz dinlemeye gitmediklerini ortaya çıkaran önemli bir sorudur. Bunu çeşitli açılardan değerlendirmek mümkündür. Vaaz, bir yaygın din eğitimi vasıtasıdır. Vaazlar, İlahiyat öğrencilerinin din eğitimi ihtiyacına karşılık vermiyor olabilir. Ancak profesyonel bir bakış açısıyla öğrencilerin vaazın içeriğini, vaaz verilen ortamı, vaiz davranışlarını ve cemaatin durumunu yakından görmesi için vaaz dinlemesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü vaazların halkın din eğitimi ihtiyacına cevap vermesi bekleniyorsa, mevcut durumun gözlemlenmesi gerekir. Ancak öğrencilerden gelen bu cevaba göre, büyük çoğunluğu böyle bir gözlemin içerisinde bulunmamaktadırlar. Bu durumda sonraki sorularda vaizlerin ve vaazların değerlendirilmesine yönelik cevapların bu soruya “evet” ve “nadiren” cevabını veren öğrencilerden geldiğini de unutmamak gerekir. Tosun, araştırmasında bu soruyu sorarak

¹⁶ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” ss.211-212.

¹⁷ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.215.

öğrencilerin mevcut vaaz ve vaizlere bakışını değerlendirmeyi hedeflerken¹⁸ bu çalışmada bu soru bağımsız bir biçimde öğrencilerin camilere vaaz dinlemeye gidip gitmediklerini öğrenmek üzere sorulmuştur.

“Mevcut vaizleri bilgi ve beceri bakımından yeterli buluyor musunuz?” sorusuna, öğrencilerin %8,6’sı “evet”, %9,7’si “hayır”, %68’i “kısmen”, %13,7’si ise “fikrim yok” cevabını vermiştir. Bu sorunun cevabında “fikrim yok” seçeneğini işaretleyen öğrencilerin camiye vaaz dinlemeye gitmeyenler olduğu düşünülmektedir. “Evet” ve “hayır” cevabının oran olarak yakınlığı dikkat çekmektedir. En yüksek cevabı ise “kısmen” cevabı oluşturmaktadır. Bu cevap, mevcut vaizlerin bilgi ve beceri bakımından gelişime açık yanlarının bulunduğunu ortaya koyuyor şeklinde yorumlanmıştır.

Öğrencilerden, “Bildiğiniz temel kaynaklardan dördünü yazınız” ve “Mevcut vaazları en çok hangi yönden eleştiriyorsunuz” şeklinde iki açık uçlu soruya da cevap vermeleri istenmiştir. Aşağıda bu soruların cevapları ve yorumlar bulunmaktadır.

“Bildiğiniz temel kaynaklardan dördünü yazınız” sorusuna cevap olarak, hemen bütün öğrenciler ilk iki sıraya Kur’an-ı Kerim ve sahih hadis kaynaklarını (*Kutub-i Sitte*) yazmışlardır. Buna ilave olarak Arapça sözlükler, sahabe hayatını anlatan kitaplar, ilmihaller, örnek vaaz kitapları (*Durratu’l-Vā’izîn, Kıssaş-ı Enbiyā, Envāru’l-‘Aşîkîn, İhyā’ ‘Ulūmi’d-Dîn, Ahmediyye, Muzekkī’n-Nufūs*), tefsirler (eṭ-Ṭaberī tefsiri, Elmalılı Hamdi Yazır’ın tefsiri), Diyanet İslam Ansiklopedisi, siyer kitapları, İslam tarihi kitapları, psikoloji ve sosyoloji kitapları yazılan kaynak kitaplar arasındadır. Tosun’un araştırmasında da ilk iki sırayı Kur’an-ı Kerim ve sahih hadis kaynakları almış ve diğer kaynaklar benzer şekilde belirtilmiştir. Bu çalışmada farklı olarak yalnızca iki öğrenci *Meşnevî* ve *Safahat*’ı kaynak olarak yazmıştır. Bazı öğrencilerin bu iki eser ile özel olarak ilgilenmesi sonucunda vaaz konusunu ve yöntemini buradan çıkarmalarının böyle bir farkındalık oluşturduğu düşünülmektedir. Özellikle Mehmet Akif Ersoy’un savaş yıllarında o dönemin şartlarında insanları motive etmek amacıyla hayatın getirdiklerine pasif bir kadercilik anlayışıyla boyun eğen cemaate yönelik hitabını, gerek içerik gerekse yöntem olarak inceleyen öğrencilerin dinî hitabete yeni bir bakış açısı kazandıklarını ifade etmeleri anlamlıdır. Bu soruya verilen cevaplardan ‘örnek vaaz kitapları’ ile ilgili olanları ayrıca değerlendirmek gerekir. Dinî Hitabet dersinde bu tarz kitaplar eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Öğrencilerin bu kitapları ‘temel kaynak’ olarak

¹⁸ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.215.

yansıtmaları anlamlıdır. Tosun'un araştırmasında da bu kitaplar temel kaynaklar arasında belirtilmiştir.¹⁹

Açık uçlu sorulardan ikincisi olan “Mevcut vaazları en çok hangi yönden eleştiriyorsunuz?” şeklinde sorulan soru, 1993–1994 yılında gerçekleştirilmiş çalışmada öğrencilerin vaaz dinleyip dinlemediklerini yordamak üzere sorulan soruda ortaya çıkan sonucu²⁰ daha ileri götürmek amacıyla sorulmuştur. Söz konusu çalışmada, öğrencilerin kendilerinin vaaz dinlememe sebeplerine yönelik sorular, vaazlarda “hep bilinen konuların anlatılması, vaazların sıkıcı bulunması, vaaz dinlemeye zaman ayıramamaları, konuların güncel olmaması, vaizlerin dil ve hitabet eksiklikleri”²¹ gibi cevapları ortaya çıkarmıştır. Bizim araştırmamızda, yukarıda sayılan beş sonuçtan ‘konuların güncel olmaması’ hariç diğerleri, öğrencilere hazır verilmiş ve bunlara ilaveler yapmaları istenmiştir. ‘Konuların güncel olmaması’, öğrencilere baştan verilmemiş olmasına rağmen, ifadelerinden ortaya çıkan sonuca göre, bu problem halen devam etmektedir. Bunun yanı sıra başka eleştiri konuları da ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin verdiği cevapların bir kısmı buraya aynen yansıtılırken eleştiri konularına göre ve vaizlik yeterliklerinde dikkat edilmesi gereken noktalar göz önünde bulundurularak belli başlıklar altında ifade edilmiştir. Bu cevaplardan anlaşıldığına göre, öğrenciler soruya rağmen sadece vaazları değil aynı zamanda vaizleri de eleştirmişlerdir. Bu bakımdan ‘vaizlerin yeterlikleri’ alanlarını ana başlıklara çekerek bir sınıflandırma yapılmaya çalışılmıştır.

1. Alan Yeterliğine Yönelik Eleştiriler

1.a. Konuların Güncel Olması Gerekliliği

Daha önce de belirtildiği gibi, konuların güncel olmaması meselesi önemli bir eleştiri konusu olarak ortaya çıkmıştır. Bu eleştiri, vaazları işaret ederken daha çok vaizlerin alan yeterliğine yönelik bir eleştiri olarak gözükmektedir. Makalenin en başında ifade edildiği üzere dinin konuları değişmez; ama insanın dinî ihtiyaçları, dini anlama biçimleri, insanlık halleri değişir. Öğrencilerin aşağıdaki ifadelerini bu bakış açısıyla okumakta fayda vardır:

¹⁹ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.206.

²⁰ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” ss.215-217.

²¹ Tosun, “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” s.216.

“Bilinen, aynı şeyleri tekrarlamak yerine güncel, daha çok işe yarayacak konuların seçilmesi daha iyi olacaktır. Örneğin kız-erkek ilişkileri günümüzde önemli bir sorundur. Kız-erkek ilişkisinde oldukça gevşek davranan insanların din hakkında fazla bilgi sahibi olabildiklerini görüyoruz. Günümüzün ihtiyacı olan insanlara yeterli dinî bilginin verilmesinin yanında, günümüz asrın sorunlarıyla baş edebilecek bilincin de verilmesi gerekmektedir.”

“Günlük olaylarla irtibat kurulmaması”

“Kur’an ve sünnetin günümüz şartlarına yorumlanarak insanlara ulaştırılmaması. Güncel konulara yer verilmemesi”

“Güncel konulardan bahsedilerek cemaatin vaazlara devamlılığı sağlanabilir.”

“Biraz daha konuları güncele taşıyarak, güncel olaylardan örnekler vermek gerekir. Güncel sorunlara, gelişen teknolojiyi nasıl kullanmamız gerektiğine işaretler edebilecekleri gibi”

“Vaaz biraz daha hayatla iç içe olmalı diye düşünüyorum.”

“Verilen örneklerin monotonluğu ve güncelleştirilmemesi”

“Konuların gündelik yaşamdan uzak olması”

1.b.Alan Bilgisi

Aşağıda verilen ifadeler, vaizlerin vaaz hazırlama aşamasında bilgiyi elde etmeden dönüştürmeye kadar her sürece işaret eden alan bilgilerine yönelik eleştirileri içermektedir. Anket soruları içerisinde bu durumu yordamaya yönelik soruları cevaplandırırken, öğrencilerin bu konuda kendilerini de eleştirdiklerini varsaymak gerekir:

“Sahih bilgi noksanlığı, güvenilir olmayan kaynaklardan yararlanma”,

“Vaazlarda doğruluğu bilinmeyen hikâyelerin anlatılması”,

“Bazı vaazlarda kullanılan bilgiler ve halka aktarılanlar gerçeğin dışında, aslında İslam’ın ruhunun dışında daha çok geleneksel bakış açılarıyla hazırlanıyor.”

“Ana kaynaklarda olmayan din dışı bilgilere çok yer veriliyor.”

“Vaizin anlattığı konularda kopukluklar olması, bazen anlattığı şeye vaizin aslında çok vakıf olmadığı, sadece birkaç ayet ve hadis söyleyerek aslında ne anlatmak istediğini çok anlamadığım durumlar oluyor.”

“Bazı vaizler temel kaynaklardan ziyade halkın dilinde dolanan yanlış bilgileri, araştırmadan sunabiliyorlar.”

“Vaizin konuya yeterince hâkim olmaması”,

“Doğru kaynak kullanmamaları ve insanların aklında soru işareti bırakan bilgiler vermeleri”,

“Bilgi eksikliği olan kişilerin vaaz vermesi”,

“İsrailiyat haberlerinin kullanılması”,

“Konu ile ilgili ne varsa anlatıyorlar, doğru mu, alakalı mı hiç dikkat etmiyorlar.”

“Temel kaynakları doğru değerlendirememesi ve isnatsız birçok haber ve kıssaya yer vermesi”,

“Dinleyebildiğim vaazlarda sık karşılaştığım bir husus var. Vaizler kullandıkları kavramlar hakkında yeterli açıklamayı ya hiç yapmıyor ya da yüzeysel geçiyor. Takva, hidayet, zekât, sadaka, dünya-ahiret, iffet, ibadet gibi kavramlarla ilgili aydınlatıcı bilgiler, ufuk açıcı yorumlar aktarılabilir.”

“Fazla bilgi verip özün verilememesi, insanları galeyana getirmek için asılsız olan bilgilerin kullanılması”,

“Konu bütünlüğü sağlayamamaları”,

“Anlatılan konulara farklı bakış açılarından bakılmaması, örneğin namazın günde beş vakit kılınması, farz oluşundan ziyade namazdaki hal ve hareketlerin anlamı ve içtimai hayatımızda bize sağlaması gereken davranışlar”,

“Vaazlarda konulara hep aynı açıdan yaklaşıyor ve insanlar duya duya artık umursamaz hale gelebiliyor. Bunun yerine konuya farklı bakış açısıyla yaklaşılsa ya da pratik hayata yönelik uygulanıp, meyve verecek vaazlar verilse daha faydalı olabilir.”

“Yeni bir şey söylemiyor. İnsanlar hala gerçek hayatta aynı problemleri yaşıyor. Demek ki vaazlar içerik olarak yeterli değil, sadece kulağa hitap ediyor.”

“Yeterli araştırma olmaması”,

“Yeterince hazırlık yapılmamış olması”,

“Bilgi eksikliği: vaaz konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olmayıp konuyu açık bir şekilde aktaramamak.”

Alan bilgisine yönelik olduğu düşünülen tüm bu eleştiri ifadelerinden, mevcut vaazların ve vaizlerin bu konudaki gelişime açık yönlerini tespit etmek mümkün olabilir.²² Vaizlerin konuyu iyice araştırmadan cemaate

²² Bu konuda bkz. Süleyman Akyürek, “Vaizlere Göre Vaizlik Mesleğinin Sorunları ve Çözümleri,” *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu* II, ss.423-476.

aktarmalarının, daha sonra kendilerine çok yönlü sorunlar getirebileceği ortadadır. Baştan gerçekleştirilen iyi bir hazırlık aşaması bu sorunlarla karşılaşmayı en aza indirebilir.

1.c. Ayet ve hadislerin kullanımıyla ilgili eleştiriler

Vaazlarda ayet ve hadis kullanımı vaaz hazırlarken en sık karşılaşılan problemlerden biridir. Derslerde bu konuya özel olarak temas edilmiştir. İlahiyat son sınıf öğrencilerinin ayet ve hadis kullanımıyla ilgili belli bir yeterlik düzeyinde olmaları beklenir. Nitekim sınıf ortamında sunulmak üzere hazırlanan vaazlarda bu beklentinin büyük ölçüde karşılandığı söylenebilir. Bununla birlikte bu konuya yönelik ek bilgilendirmeler ve çalışmalar da yapılmıştır. Bu kısımdaki eleştiriler öğrencilerin dinlediği mevcut vaazlar üzerinedir:

“Kullanılan ayet ve hadislerin doğrudan konu ile alakalı olmaması”,

“Bence en çok doğruluğundan emin olmadıkları hadisleri kullanmaları doğru değil.”

“Uydurma rivayetlerin söylenmesi. Ümitsizliğe düşürme, korkutma”,

“Ayet ve hadislerin konuyla tam alakalı olmaması”,

“Ayet ve hadislerin mahiyetleri bağlamları, bağlamın dikkate alınmaması”,

“Konuları ele alış biçimleri, ayet ve hadisleri yersiz, uygunsuz kullanmaları”,

“Bazılarının bir ayeti anlatırken sebebi nüzulünü göz ardı etmesi”,

“Sahih, doğru kaynaklardan yararlanmamaları, uydurma veya zayıf hadisleri kullanmaları, ayetlerin sıyak-sibakına dikkat etmemeleri”,

“Sahih hadisler yerine önüne gelen hadisleri kullanmaları, mitolojik hikâyeler anlatmaları”,

“Ayet veya hadislerin vaaz verilen konuyla bağlantılı olmasa bile ona kılıf gibi uydurulması”,

“Ayet ve hadislerin orijinal metnine vakıf olmamaları, ezberden okumamaları”,

“Bazen vaazlarda 45 dakika hitap eden vaiz hiç Arapça okumuyor. Arapça hiçbir şeye yer vermiyor. Ayeti orijinalinden okumayıp direkt mealinden geçiyor.”

Son ifadelerden anlaşıldığına göre en azından ayetlerin okunmasında Arapça kullanmak gerektiğine işaret edildiği düşünülebilir.

2. Genel Kültür Yeterliklerine Yönelik Eleştiriler

Burada kastedilen genel kültür yeterlikleri elbette aşağıda ifade edilen eleştiri noktalarıyla sınırlı değildir. Öğrencilerden gelen cevaplar, vaaza hazırlanırken yalnızca ilahiyat alanının değil, ilgili bilimlerin de araştırılması gerektiğine işaret eden yönüyle sınıflandırılmıştır. Bu konu derslerde de çok sık gündeme gelmiştir. Öğrenciler vaaz hazırlamak ve sunmak için psikoloji, sosyoloji, iletişim gibi ilgili bilimlerden haberdar olunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Aşağıda bu konuya yönelik eleştiri ifadeleri yer almaktadır:

“Vaizlerin sadece Kur’an ve sünnet perspektifinden bakıp diğer ilimlerle ilgisinin olmamasından dolayı cemaati etkileyememesi”,

“İnsan psikolojisi ve beden dili en eksik yön”,

“İnsanı tanımadan hazırlanan planlar, sosyoloji, psikoloji bilmeme, halkın ihtiyacını görememe.”

Öğrencilerin vaaz hazırlarken yararlanılması gereken kaynaklar sorusunda da ilgili bilimlere atıflarda buldukları tespit edilmişti. Bu durum bu konuda bir duyarlılık olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

3. Eğitim-Öğretim Yeterliklerine Yönelik Eleştiriler

3.a. Vaizlerin davranışları

Bu kısımda ifade edilen eleştiri noktaları, aşağıda “vaizlik becerisi” ile ilgili kısımda ele alınmıştı. Ancak aşağıdaki ifadelerin vaizlerin tutum ve davranışlarının eleştirildiği ayrı bir başlıkta ele alınması gerektiği düşünüldü:

“Bazı camilerde maalesef vaaz veren kişi kendi siyasi görüşünü cemaate aktarmaya çalışıyor.”

“Bence mevcut vaazlar, ne kadar bilinen konuları tekrar etse de şüphesiz ki cemaatin çoğu bu konuları dahi iyi bir şekilde hazmedemiyor. Çünkü vaizin anlattığı konu cami içerisinde kalıyor, cemaat bunu dışarı, günlük hayatına yansıtamıyor. Mevcut vaizlere baktığımızda dil ve hitabeti gayet iyi ama benim eleştirdiğim tek bir yön var o da: vaizlerin anlattığı konuları, ilk önce kendilerinin içselleştirememesi, kendi hayatına anlattıkları doğrultuda çeki düzen vermediği gibi bunu cemaatten beklemesi, bana göre yanlıştır.”

“Vaizlerin hep korkutucu bir şekilde ümitsizce sanki bitmiş bir cemaat var gibi konuşmaları, bazılarının çok rahatsız edici şekilde bağırarak vb. vaaz vermesi”,

“Samimiyet eksikliği”,

“Yaptıkları vaaza uygun davranmaları gerektiğini düşünüyorum.”

“Sürekli cemaati azarlamaları”,

“Vaizlerin bağırarak vaaz etmeleri”,

“Ötekileştirici olmaları, yapıcı değil yıkıcı eleştirisel yaklaşımları vaaz veren bireyin örnek olma konumundan daha çok askerî emir komuta havasında vaaz vermeleri. Aşırı duygusal hitaplar kullanmaları, hayali bir tablo çizmeleri”,

“Artık klişeleşmiş bir şekilde sadece konuşmak amacıyla vaaz veren, örnekliğini kaybetmiş, etkileyciliğini yitirmiş vaizler ve bunların verdikleri vaazlar söz konusudur. Cemaat vaazları dinledikten sonra etkilenebilmeli, kendinde gözle görülebilir bir davranış değişikliği olabilmelidir. Zira en önemli yaygın eğitim-öğretim yoludur vaazlar. Her zaman her yerde ulaşamayacağınız kişilere, geniş halk kitlelerine burada ulaşabilme imkânına sahip olduğumuzdan dolayı bu zamanı ve imkânı etkin bir şekilde kullanabilmeyi başarabilmeliyiz.”

“Kesin hüküm verici olmaları, nadiren de olsa siyasi şeylerin konuşulması”,

“Çoğu zaman korkutucu ve kırıcı bir üslup kullanılması, siyasi ya da dini taassupların dinleyiciye hissettirilmesi”,

“Vaazlarda diğer dikkat çeken husus: sürekli korku, ceza boyutunun ön planda tutulması. Dinin kucaklayıcı yönü ve sevgi boyutu atlanıyor. Bunu yaparsanız cehennem sizi bekliyor gibi söylenenler çok vurgulandığı zaman itici oluyor. Tabî ki yaptığımız hataların karşılığı olacaktır. Fakat yaptığımız iyiliklerin de karşılığı olacaktır. Dengenin kurulması lazım.”

“Konuları gerçeklerden kopuk, çok idealize edilmiş bir biçimde sunmalarından dolayı.”

Bu başlık altındaki eleştiriler, vaizlerin kişisel gelişimleriyle meslekî gelişimlerinin paralel olması gerekliliğini çağrıştırmaktadır. Vaizlik gibi mesleklerde ‘profesyonel olmak’ konusunun başka çalışmalarla çok boyutlu olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Yukarıdaki eleştirilere bakıldığında, vaizlerin meslekî kimlikleri ile bireysel kimliklerinin ne kadar iç içe ele alındığını görmek mümkündür.

3.b. Vaizlik becerisi

Vaizlik becerisi daha çok eğitim-öğretim yeterliğine atıfta bulunuyor olduğu için bu başlıkta ele alınmıştır. Aşağıda buna yönelik eleştiriler bir araya getirilmeye çalışılmıştır:

- “Gerçekten bu işte becerikli olması halkı dinden soğutmaması önemli”
- “Konuyu dağıtarak anlatması, bütünlük olmaması”,
- “Ağır dil kullanılması”,
- “Kullanılan üslubun ve örneklerin cemaat üzerindeki geri dönüşünün iyi bir şekilde hesap edilmemesi”,
- “Uygun olmayan kişilerin vaaz yapması”,
- “Çok hikâye anlatılması”,
- “Cemaatin ilgisini çekecek biçimde anlatılmalı. Üslup insanları dinden soğutacak şekilde olmamalı”,
- “Aşırı ümit var ya da aşırı ümitsiz konuşmaları”,
- “Planın iyi olmaması, giriş, gelişme ve sonuç bölümü özellikle bir sonuca bağlayamama, havada asılı kalmış gibi. Öğrenmiş olma, bir şey elde etmiş olma duygusunu tam yaşatamamayı sağlıyor. İyi bir plan ve ne anlatmak istiyorum, ne anlattım iyi bilmek”,
- “Gençlere yönelik, kıpır kıpır din görevlilerinin sunacağı, heyecanlı, coşkulu, aynı zamanda öğretici vaazların olması gerektiğinin, bu konuda genel bir eksikliğin olduğunu düşünüyorum. Vaazlar yaşlılara göre, gençlere değil!”
- “Dinleyicinin ilgisini çekememesi”,
- “İnsanları yargılayıcı konuşmaları”,
- “Vaazın konusu ve süresi cami cemaatine uygun olmuyor”,
- “Vaazlarda dilin ya çok sert olması, ya da çok yumuşak olması”,
- “Vaazın konusundan uzaklaşma söz konusu olabiliyor. Ya da konu işlenirken kullanılan malzemenin saptırılması söz konusu oluyor. Bilinen konuların tekrarı yapılırsa dahi klasiğin dışına çıkılarak hitap edilen kitlenin kullandığı dile yakınlaştırılarak konuların sunulabileceğini düşünüyorum. Sorun konuların klasiği değil, sunuş şeklinin klasik olması”,
- “Vaaz anlatılırken karşıdaki insanın dinî duygularını harekete getirecek şekilde coşkulu anlatılmalıdır.”
- “İnsanlara sevdirmeye yönelik değil, daha çok korkutmaya yönelik bir üslup izlenilmesi”
- “İnsanları kötüleyici modda olmaları. İnsanlar sanıyor ki biz çok günahkârız affolamayız. İnsanları bu şekilde umutsuzluğa iten vaaz örnekleri var. İnsanları da çok kolay din dışı ilan edebiliyorlar. İşte bu şekilde olan vaazlar yüzünden insanlar kendilerine dinle ilgili ulaşan

hiçbir bilgiyi sorgulamayayım diyor. Bunun sonunda da akla mantığa uymayan şeylere inanıyorlar üzerinde hiç düşünmüyorlar kendilerine ulaşan bilgiler konusunda. İşte bu şekilde vaaz verilmemelidir.”

“Yeterli vaaz eğitimi almadan vaaz veriliyor.”

“Örnek ve anlaşılır kılma yöntemlerinin kullanılmaması, etkileyici bir sunum yerine klasik vaaz üslubunun kullanılması, gençlere ve çocuklara hitabın çok eksik olması dikkatlerini çekmemesi, teknolojik ve bilişim araçlarından yararlanılmaması”,

“Teoriyi nasıl pratiğe dökeriz kısmı hep atlanıyor. Mesela sabır iyidir hoştur tamam da nasıl sabredilir anlatılmıyor. Pratik sürekli ihmal ediliyor.”

“Bazı vaazlar ya fazla korkutucu ya da fazla umut verici oluyorlar, fazla umut vermesi iyi olabilir gibi görünse de insanlarda “boş verme” duygusunu perçinleyebilir.”

“Genel olarak üslubunun tahkir edici olması”,

“Bence vaazlar orijinal cümleler ve fikirlerden oluşmalıdır. İnsanların dikkatini çekecek, akılda kalacak, sıkıcılığı ve tekrarı ortadan kaldıracaktır. Yani vaizler üretici ve çalışkan olmalıdır.”

“Daha çok etkilemeyi tercih ederek içeriği biraz unutulabilir, bunun sonucunda verilmek istenen mesajın verilememesi”,

“Duyguları coşturmak amacıyla olması, insanlara etkili olmaması, vaazın sadece sözlü olarak kalması, vaazı verecek kişilerin söylediklerini uygulamamaları”,

“Vaizlerin kendilerini geliştirmemelerinden dolayı kısır bir döngünün içinde sürekli aynı şeylerin aynı şekilde anlatılması. Hâlbuki vaiz hem halkı cemaati bilgilendirmeli, hem de kendisi sürekli bir eğitimin içinde olmalıdır.”

“Çekici olmaması”,

“Somut örnekler vermemeleri, düşündürmeye yönelik değil, akıl verme tarzında olması”,

“Hitap cümleleri, genel olarak düzgün bir dil ve anlatıma sahip olmamaları”,

“Tartışmalı tarihi örnekleri kullanmaları”,

“Vaazda aynı örnekler verilmemelidir. Kur’an hadis kitaplarımız örneklerle doludur, fakat vaizler vaazlarına hazırlanırken hep aynı

örnekleri vermekteler. Vaiz sesini iyi ayarlamalıdır, düz bir anlatım kullanmamalıdır. Duruşları, vurguları sesini iyi ayarlamalıdır.”

Vaizlik becerisi ile ilgili yukarıda ele alınan genel eleştiri konularının ayrıştırılarak araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, vaizlerin iletişim becerilerini, kullandıkları dil ve üslubu, ses ve beden dili kullanımlarını tek tek araştırma sorusu haline getirerek araştırmak bu konuda nerede durulduğunu ve yapılması gerekenleri ortaya koymak açısından önemlidir.²³

3.c. Cemaatin seviyesinin gözetilmesi

Cemaatin seviyesinin gözetilmesi bir eğitim-öğretim yeterliği meselesidir. Eğitim-öğretimde her kademede ve her boyutuyla muhatabın hazır bulunuşluğunun dikkate alınması gerekir. Aşağıda buna yönelik eleştiri ifadeleri yer almaktadır:

“Kişilerin seviyesine inememeleri”,

“İslam’ı cemaate cemaat dilinden aktarmak çok daha faydalı olacaktır.”

“Konunun mevcut cemaatin durumuna göre seçilmemesi”,

“Cemaatin bilgi düzeyini ya da ihtiyaçlarını tespit etmeye yönelik yeterli çalışmanın olduğunu düşünmüyorum.”

“Yöresel duyarlılıkları göz ardı etmeleri, yöreye ait canlı örneklerden faydalanmamaları, hitap edilen sosyal yapıya göre hazırlanmamaları”,

“Vaazlar hayatı güzel bir şekilde yansıtmıyor. Genellikle Hz. Peygamber ve ashabının hayatından örnekler veriliyor. Ancak onların yaşayışlarına hayranlıkla bakılmaktan öteye gidilemiyor. Asrımızda biz ne yapabilir, Asr-ı saadeti günümüze nasıl taşıyabiliriz? Bu vurgulanmıyor? Din bir tarafta camide kalıyor, insanlar hayatlarına devam ediyor ama bir taraftan da Asrı Saadete hayranlık da devam ediyor. İslam din insan için vardır. Kuran insanı anlatır. Ama vaazlarda dinî kurallar insanın durumu dikkate alınmadan sunuluyor. Allah (cc) ayetlerinde insanların durumuna göre insanlara hitap ediyor. Örneğin kâfirlere olan hitapları çok sert iken vaizler kâfirlere inen ayetleri müminlere inmiş gibi anlatıyorlar. Bu konuda vaizlerin Kuran ve sünnet hakkında derinlemesine bilgiye sahip olmaları gerekmektedir.”

“Bazıları halkın seviyesine inmemekteler, halkın kültür durumuna göre vaaz verilmelidir. Konu seçimi halkın o anda eksik olduğu konulardan seçilmelidir.”

²³ Bu konuda bkz. Mücahit Arpacı, “Vaizlerin İletişim Becerileri Düzeylerinin İncelenmesi (Güneydoğu Anadolu Örneği), *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, ss.492-509.

“Vaizin muhatabın dikkatini daha çok çekecek meselelere yer vermesi gerektiğini ve üslubun da ona göre hazırlanması gerektiğini düşünüyorum. Heybetle, hiddetle anlatmak yerine daha belîğ ve daha yumuşak bir üslup ve kullanılan kelimeler ve örnekler de yine muhatabların durumuna göre seçilmeli. İyi bir vaiz olabilirsiniz ama muhatabınıza anlatmak istediğinizi iyi bir şekilde ifade edemedikten sonra her şey askıda kalabilir. Mevlana'nın dediği gibi “söylediklerin karşındakinin anladığı kadardır” ama bunu yaparken de dinin özüne zarar vermemeli, asıldan, amacından da ayrılmamalı. O dengeyi iyi sağlamak gerek.”

“Hitap edeceği kesime göre değil kafalarına göre konuşmaları”,

“Halkın seviyesine inilememesi yani dinleyicinin algı seviyesinden aşağıda ya da bazen yukarı seviyede vaaz verilmesi”,

“Dinleyici kitle hakkında bilgi edinilmeden kürsüye çıkan vaizlerin yetiştirilmesi”,

“Hitabet edilen kitlenin seviyesinin belirlenememesi konusunda”,

“Cemaatin durumunu bazılarının göz ardı etmesi. Cemaatin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi”,

“Ya halkın sevdiği sözlerden, hikâyelerden oluşup tekrardan ibaret ya da sadece bir din âliminin anlayabileceği ciddiyetle hazırlanıyor. Halkın anlayacağı gibi orta bir yol olmalı. Ayrıca insanları merak ettirmeli, araştırmaya yöneltmeli. Yapılan vaazlarda insanlar meraktan ziyade kuru bilgi ile donanıyor.”

“Muhatabların kültürel ve bilgi durumunun dikkate alınması, muhatablar tarafından anlaşılacak uygun dil kullanımı”,

“Cemaat için faydalı olacak konuların seçilmemesi, her kesime hitap edecek donanımda olmama”,

“Ruhsuz olarak anlatılması bana göre en ciddi problem, hitap edilen kesimin sosyal statülerinin dikkate alınmaması”,

“Hitap edeceği kesimi tanımama.”

Görüldüğü gibi eleştiri noktaları hem içerik olarak hem de dil ve hitabet konularına göre ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, vaizleri cemaati tanımamak konusunda eleştirmişlerdir. Seçilen dil ve üslubu, kullanılan ifadeleri, verilen örnekleri cemaate uygun bulmamışlardır. Derslerde öğrencilerle tartışılan bir diğer hususu da burada dile getirmekte fayda vardır. ‘Cemaatin seviyesine inememe’ konusu tartışılırken, bazı öğrenciler duruma itiraz ederek cemaatin

seviyesine inmenin yanlış anlaşıldığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Cemaatin seviyesine inmek ifadesi yerine, cemaati olması gereken seviyeye ulaştırmak ifadesi kullanılması gerektiğini söylemişlerdir. Aslında ‘cemaatin seviyesine inmek’ ile kastedilen ‘cemaatin seviyesine uygun olmak’ meselesidir. Ancak bu ifadenin uygulamada nelere yol açabildiğini anlatmak üzere şu örneği burada zikretmek ve öğrencilerin itirazını bir açıdan haklı bulduğumu belirtmek isterim. Yıllar önce bir köye tayini çıkan bir öğrencim ziyarete geldiğinde, bulunduğu yerden memnuniyetini anlatırken şöyle bir cümle kurmuştu: “Hocam, o kadar rahatım ki! Pantolonlarımı bile ütülemiyorum artık. Zaten köyde hiç kimse ütülü pantolon giymiyor. Ben de onlara uydum. E, zaten cemaatin seviyesine inmek gerekiyor, öyle değil mi?”

Tartışma

Vaaz ve vaizlik konusunu İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin bakışından ele alırken, yukarıda ifade edilen alanlardaki eleştirilerden dolayı konunun her boyutuyla ayrı ayrı hem teorik hem de alan araştırmalarına ihtiyaç duyduğu gerçeğiyle bir kez daha karşılaşılmıştır. Teorik çalışma denilince ne anlaşılması gerektiği ayrıca bir çalışma konusudur. Belli bir konuyla ilgili çalışılırken daha önce yazılmış olanların bir araya getirilerek yeniden yazılmasının teorik bir çalışma anlamına gelip gelmediği tartışılabilir. Ancak vaaz ve vaizlik konularında daha çok alan araştırmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Çalışılması gereken konulardan birisi, ‘mesleki uygulamaların önemi ve ilahiyat alanında mesleki uygulamalar’ konusudur. Burada daha temel bir sorunun varlığıyla karşı karşıya olduğu gerçeğini göz ardı etmemek gerekir: İlahiyat fakülteleri belli mesleklere hazırlayıcı bir eğitim vermeli midir? İlahiyat öğretim programları geliştirilirken bu soru her zaman gündemde olmuştur. Eğer meslekî eğitim verilecekse mevcut program bunu ne kadar karşılamaktadır? Bilindiği üzere örgün eğitime öğretmen yetiştirme programı ayrı bir şekilde yürümektedir. Peki, yaygın eğitime ve din hizmetlerine hitap eden bir ilahiyat programı geliştirme ihtiyacı var mıdır? Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat fakültelerinden mezun olanları istihdam ederken ilgili tüm hizmet alanlarına atamalar gerçekleştirmekte midir? Veya konuyu kendi hizmet kanun ve kurallarına göre çeşitli eğitim ve denemeler çerçevesinde bir kariyer ilerlemesi olarak mı ele almaktadır? Bu, İlahiyat fakültelerine nasıl yansımalıdır? Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm hizmet alanlarında nasıl bir görevli istediğini ortaya koyan yeterlik çalışması yaptırmıştır. Her bir görevin görev tanımı ihtiyaç analizlerine göre tespit

edilmiş ve o görevden beklenenler belirlenmiştir. Başkanlık, istihdamını İlahiyat Fakültesi mezunlarından gerçekleştirmekle birlikte, beklentilerin karşılandığı bir eğitim verilip verilmediği sorusu hala zihinleri meşgul etmektedir. Bu konuda da tarafların ortak çalışmalarına ihtiyaç vardır. Şüphesiz çeşitli mecralarda bu konular konuşulmakta, çalışmalar yapılmakta, adımlar atılmaktadır. Ancak bu atılan adımların görünür olması gerekmektedir. Örneğin, yukarıda sözü edilen programlarla ilgili temel sorun hala gündemde olduğu için, meslekî uygulamalar adına ilgili taraflar arasında uygulama becerilerini geliştirmeye yönelik bir protokol gerçekleştirilmesi gündeme bile getirilmemektedir. Oysa öğretmenlik uygulamalarında öğretmen adaylarının son sınıflarında Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde, belirlenen okullarda öğretmenlik mesleği ile ilgili gözlemler ve uygulamalar yaptıkları bilinmektedir. Bir başka örnek, toplumun din hizmetleri ihtiyacının çeşitlendiği yönüyle ilgilidir. Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu'nun sonuç bildirgesinde vaizlerin yalnızca kürsü ile sınırlı kalmadığı ve toplumun ihtiyacı olan her alanda hizmet verdiği, dolayısıyla buna yönelik bilimsel ve eğitimsel çalışmaların devam etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ama 'bu hizmeti vermesi beklenen vaizler hangi programdan mezun olacaktır' ve 'istihdam öncesinde onlara bütün bu ihtiyaç alanlarına yönelik yeterlikler nasıl kazandırılacaktır' soruları önem kazanmıştır.

Bir öğrenci, "Bilinen konuların tekrarı yapılırsa dahi klasiğin dışına çıkılarak hitap edilen kitlenin kullandığı dile yakınlaştırılarak konuların sunulabileceğini düşünüyorum. Sorun konuların klasikliği değil, sunuş şeklinin klasik olması" şeklinde bir eleştiri getirmişti. Başta da belirtildiği gibi, vaaz konularının değişmesiyle ilgili değil, konuların ele alınış ve sunuşlarının değişmesiyle ve gelişmesiyle ilgili sorunlar yaşandığı ortadadır. Buradan, vaazların ve vaizlerin eğitim ve bilimsel yönlerinin geliştirilmesi yanında konuların içeriği hususunda yeni teolojik yaklaşımlara da ihtiyaç duyulduğu sonucu çıkarılabilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Tosun'un çalışmasının bulgularıyla benzerlik göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu durum, aradan geçen zamanda yaygın din eğitimi ve hizmetleri alanında gerçekleştirilen çalışmaların çokluğu bir tarafa, işlevselliğinin tartışılır olduğu sonucunu doğurmaktadır. Alandaki boşlukların ve geliştirilmeye açık tarafların ortaya konulduğu akademik çalışmaların, İlahiyat öğretim programlarına ve istihdam alanlarına

yansıtılması hususunda tarafların ortak çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu makalede ulaşılan sonuca göre aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Vaaz ve vaizlikle ilgili konuların yer aldığı dersler planlanırken ve yürütülürken teori pratik uyumu ve dengesi gözetilerek ders programı hazırlanmalıdır.

2. Vaaz ve vaizlik konularında daha çok ve nitelikli alan araştırmaları yapılmalı ve bu araştırmaların bulgularına yönelik iyileştirme çalışmaları görünür düzeyde artmalıdır. Bu araştırmaların birbirinin devamı niteliğini taşımasının, bilimin sürekliliği gereği önemli olduğu düşünülmektedir.

3. Yukarıdaki eleştirilere bakıldığında alan bilgisi yönünden de eksiklikler ortaya konulmuştur. Bu durumda eğitim bilimsel çalışmaların yanı sıra din bilgisi alanında da ilgili çalışmaların yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

4. İlahiyat alanında mesleki uygulamaların önemi bir kez daha ortaya çıktığından, ilgili taraflar arasında gerekli protokoller sağlanarak öğrencilerin istihdam öncesinde alana yönelik çeşitli tecrübeleri edinmeleri dikkate alınmalı ve bunu sağlayan uygulamalar desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, Süleyman. "Vaizlere Göre Vaizlik Mesleğinin Sorunları ve Çözümleri," *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), ss.423-476.
- Arpacı, Mücahit. "Vaizlerin İletişim Becerileri Düzeylerinin İncelenmesi (Güneydoğu Anadolu Örneği)," *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), ss.492-509.
- Aşıkoğlu, N. Yaşar. "Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8:2 (2004), ss.17-24.
- Bayraktar, M. Faruk. *Türkiye'de Vaizlik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Doğan, Recai. "Yaygın Din Eğitimi Açısından II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış," *Dini Araştırmalar Dergisi* 1:3 (1999), ss.257-272.
- I. Din Hizmetleri Sempozyumu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Karaman, Hayrettin. *İslam Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1993.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2007.
- Kayadibi, Fahri. "Cumhuriyet Dönemi İmam-Hatiplik ve Vaizlik," *Din Eğitim Araştırmaları Dergisi* 6 (1999), ss.145-180.
- Korkmaz, Mehmet. "Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Lisans Programlarının Değerlendirilmesi ve Bir Sertifika Programı Önerisi," *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), ss.336-354.
- Korukçu, Adem. "Dini Hitabet Dersi Bağlamında İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi," *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II* (Ankara: DİB Yayınları, 2013), ss.366-384.

- Personel Yeterlikleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Şentürk, Lütfü. *Örnek Vaazlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Tosun, Cemal. “İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi,” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36:1 (1997), ss.179-221.
- Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Yeşil, Mahmut. *Vaaz Edebiyatında Hadisler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- YÖK. İlahiyat Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme ve Lisans Programları, YÖK Yayınları, 1998.

www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/%E2%80%9Cvaaz-ve-vaizlik-sempozyumu-sonuc-bildirgesi/7263?getEnglish= (29.11.2013)

www.mevzuat.gov.tr/Metin.Asp?MevzuatKod=1.5.633&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= (03.12.2013).